

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

САМАРҚАНД ДАВЛАТ ЧЕТ ТИЛЛАРИ
ИНСТИТУТИ

Қўлёзма ҳуқуқида

УДК 42 Анг

ББК 81.2-9

М - 13

МАДАМИНОВ САРДОРБЕК ҚОБУЛЖОНОВИЧ

ЧЕТ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИННОВАЦИОН
МЕТОДЛАРНИНГ ЎРНИ ВА УЛАРНИНГ УСЛУБИЙ
ТАҲЛИЛИ

5A120102 – Лингвистика (инглиз тили)

МАГИСТР

Академик даражасини олиш учун ёзилган

ДИССЕРТАЦИЯ

Иш «Инглиз тили грамматикаси ва тарихи» кафедрасида кўриб чиқилди ва химояга тавсия этилди. Кафедра мудири: **Исмамова М.Ш.**

Илмий раҳбар:
доц. **И.М.Тухтасинов**


Баённома № 10.
2018 й.

Самарқанд – 2018

СамДЧТИ 2-курс магистранти Мадаминов Сардорбек

Қобулжоновичнинг «Чет тилларини ўқитишда инновацион методлар ва
уларнинг услубий таҳлили» номли

МАГИСТРЛИК ДИССЕРТАЦИЯСИГА АННОТАЦИЯ

(Илмий раҳбар: доц. И.М.Тухтасинов)

Мазкур «Чет тилларини ўқитишда инновацион методлар ва уларнинг услубий таҳлили» номли диссертация ишида мамлакатимиз узлуксиз таълим тизимида олиб борилаётган ишлар, қолаверса, юртимизда чет тилларни ўқитишга берилаётган эътибор, чет тилларини ўқитишда методиканинг ривожланган ютуқларидан фойдаланиб таълим жараёнига янгича инновацион ўқитиш методларини жорий қилиш ва бу орқали таълим сифатиغا ижобий таъсир кўрсатиш хақида тўхталиб ўтилган.

The following scientific research – «*Innovative methods in teaching foreign languages and their classification*» - represents the improvements of the national continuous education system, and the achievements of language learning in the republic, introducing contemporary innovative achievements of methodology in teaching in order to improve the factors affecting the quality of education.

МУНДАРИЖА

Кириш	3
I Боб. Ўзбекистонда таълим тизимидаги ислохотлар, чет тилларни ўқитиш жараёнига эътиборнинг кучайтирилиши.	
1.1 Мустақиллик йилларида таълим тизими ҳолати.....	9
1.2 Замонавий таълим ва таълим тизимидаги ислохотлар.....	15
1.3 Чет тилларини ўқитиш тизимини янада такомиллаштириш борасида таълимга жорий этилган қарорлар.....	26
I боб бўйича хулосалар.....	35
II Боб. Таълим жараёнида чет тилларни ўқитиш методикасининг ахамияти	
2.1 Метод ва унинг классификацияси.....	38
2.2 Замонавий ўқитиш методлари ва инновацион усуллари.....	46
2.3 Таълим жараёнида инновацион методлардан фойдаланишда ўқитувчининг роли ҳамда таълим сифати.....	55
II боб бўйича хулосалар.....	65
III Боб. Малакали кадрлар тайёрлаш, узлуксиз таълим тизимини самарали олиб бориш жараёнида инновациянинг роли	
3.1 Мактабгача таълим тизимида янгича ёндашувга асосланган ноанъанавий дарсларни ташкил этиш орқали чет тилини ўргатиш....	67
3.2 Бошланғич таълим тизимида инновациянинг йўлга қўйилганлиги....	76
3.3 Ўрта ҳамда ўрта – махсус таълим тизимида чет тилларни ўқитишнинг ноанъанавий шакллари ва инновацияси.....	87
3.4 Олий таълим муассасаларида ноанъанавий таълим бериш методларини амалиётга жорий этиш орқали чет тилларни ўқитиш сифатини яхшилаш.....	93
III боб бўйича хулосалар.....	104
Умумий хулосалар	106
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	109

Кириш

Ҳозирда мамлакатимизнинг ёруғ келажагини белгилайдиган, унинг куч-қудратини таъминлайдиган соҳалар жуда кўп. Таълим-тарбия соҳаси, шубҳасиз, улар орасида алоҳида аҳамиятга эга. Чунки, миллатимизнинг, халимизнинг эртанги куни бугун вояга етаётган ёш авлод тақдири билан чамбарчас боғлиқдир.

Мамлакатимиз мустақиллигининг дастлабки йиллариданок таълим тизимини ислоҳ қилиш масаласига давлат сиёсати даражасида эътибор қаратилиб, ёшларимизнинг жаҳон андозаларига мос шароитларда билим олишини, жисмоний ва маънавий жиҳатдан етук инсонлар бўлиб камолга етишини таъминлаш, қобилият ҳамда иқтидорини юзага чиқариш, калбида юртга садоқат ва фидойилик туйғуларини шакллантириш борасида амалга оширилаётган бекиёс саъй-ҳаракатлар замирида ҳам ана шу эзгу мақсад мужассамдир.

Мавзунинг долзарблиги: Навқирон авлодни жисмонан соғлом, интеллектуал ривожланган, мустақил фикрлайдиган, катъий ҳаётий позицияга эга, Ватанга содиқ қилиб тарбиялаш, демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнида уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш 2017- 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида муҳим вазифалар сифатида белгиланган [1; 70].

Бинобарин, ҳар бир давлат ва жамият равнаки ёш авлоднинг камолоти, интилиши, шижоати билан узвий боғлиқ. Шу маънода, юртимизда давлат бюджетидан ижтимоий соҳага, жумладан, таълим тизими ислохотларига йўналтирилаётган сармоялар мунтазам ошиб бораётгани, таълим соҳасидаги қонунлар ва давлат дастурлари доирасида юқори малакали кадрлар тайёрлаш, илм-фан ва ишлаб чиқаришнинг самарали интеграциялашувини таъминлаш, ёшларни миллий ва умуминсоний кадриятлар руҳида тарбиялашдек долзарб вазифалар муваффақиятли бажарилаётгани алоҳида эътирофга моликдир.

Жаҳон тилшунослигида таълимнинг ҳар бир босқичида шахсиятнинг шаклланиб бориши таракқиёт тамойилларини ўрганиш, ҳаётий заруратлар билан боғлиқ илмий тадқиқотлар, миллий-маънавий кадриятларни асраш ва келажак авлодга етказиш, ижобий бизнес муҳитини яратиш, иқтисодий ва дипломатик ҳамкорлик учун коммуникацияни ўрнатиш воситаси сифатида чет тили беқиёс аҳамиятга эга. Бу борада ЮНЕСКО, Европа Кенгаши, Таълим ва Маданият бўйича Европа Комиссияси томонидан турли ташкилотлар, кўмиталар, ассоциациялар, илмий-текшириш институтлари ташкил этилиб, «CEFR» («Common European Framework of References» – Умумевропа Даражаларга Тавсиялар. Тилларни Ўрганиш, Ўқитиш ва Баҳолаш) тавсиялари ёрдамида таълимнинг ҳар бир босқичида тилни ўзлаштириш жараёнига замонавий ёндашувлар, унинг самарадорлигини такомиллаштириб бориш бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда [50].

Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш бўйича 2017-2021 йилларга мўлжалланган Ҳаракатлар стратегиясида амалга оширилаётган ислохотлар самарадорлигини тубдан яхшилаш, давлат ва жамиятни ҳар томонлама ривожлантиришни таъминлаш, барча соҳаларни модернизация ва либерализация қилиш учун зарур шарт-шароитлар яратиш назарда тутилган стратегияда тил кўникмалари асосий ролни ўтайди. Ҳаракатлар стратегиясининг тўртинчи йўналишига мос равишда амалга оширилган мазкур тадқиқотда ижтимоий структурани ривожлантиришда таълим вафани ривожлантириш, ёшларга оид давлат сиёсатини қўллаб-қувватлаш, чет тилларини чуқур ўзлаштириш, кўзланган мақсадга эришиш борасида янги инновацион методлардан фойдаланиш ва ишлаб чиқиш, тилларнинг фанларга интеграллаштирилган ҳолда ўрганилишига алоҳида эътибор қаратилган [2;92].

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 2012 йил 10 декабрда қабул қилинган «Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-1875-сонли қарори чет тилларини ўзлаштиришнинг тубдан янги йўналишларини белгилаб берди.

Унга кўра:

- чет тилларни ўрганишнинг мавжуд тизимини ўзгартириш; ҳар бир босқич учун халқаро стандартларга мувофиқ ўқув-услубий мажмуалар (УУМ) яратиш;
- баҳолашнинг миллий тизимини халқаро талабларга тенглаштириш, таълим тизимини мунтазам такомиллаштириб бориш вазифалари ва шу кабилар[16].

Ўзбекистон Республикасининг «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида»ги қонунининг асосий мақсади «таълим соҳасини тубдан ислох қилиш, уни ўтмишдан қолган мафкуравий қарашлар ва сарқитлардан тўла халос этиш, ривожланган демократик давлатлар даражасида, юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрлар тайёрлаш Миллий тизимини яратиш» ҳисобланади.

Миллий дастур ижросини таъминлаш чора-тадбирларидан бири таълимнинг фан ҳамда ишлаб чиқариш билан интеграцияси таъсирчан механизмларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этишдир. Ушбу вазифалар ижроси ҳам таълим сифатига боғлиқдир.

Таълим сифати тушунчасига берилган таърифларнинг мазмунини ўрганиш ушбу атама жуда ҳам кенг қамровли бўлиб, унинг даражасига жуда кўплаб омиллар таъсир этишини кўриш мумкин.

Таълим тизимини такомиллаштириш, мамлакатимиз келажаги бўлган ёшларни замонавий билим олишга йўналтириш, баркамол шахсни тарбиялаш билан боғлиқ эканлиги бугунги кунда ҳеч биримизга сир эмас.

Тадқиқотнинг ўрганилганлик даражаси. Барчамизга маълумки, ҳозирги глобаллашган жамиятда маълум бир чет тилини, айниқса, инглиз тилини билиш жуда муҳим аҳамиятга эгадир. Чунки, ҳозирги кунда исталган соҳа бўйича чет мамлакатлар билан ўзаро ҳамкорлик олиб бориш, уларнинг ривожланган ва бой тажрибасини ўзлаштириб, мамлакатимизга олиб киришда, улар билан чет тилларда қийналмасдан мулоқот олиб бора олиш зарурияти хорижий тилларни билишнинг нечоғлик аҳамиятга эга эканлигини

кўрсатади.

Бугунги кунда мамалакатимизда чет тилларига ўргатиш ва ўрганишга бўлган эътибор ҳар қачонгидан ҳам кучлироқдир. Республикаимизда хорижий тилларни ўргатишда уларни аввал мавжуд бўлганидек педагогиканинг анча эскириб қолган дастурларига асосланиб ўқитиш эмас, балки жаҳоннинг етакчи давлатлари тажрибаларига таянган ҳолда ўқитиш, таълим жараёнида ривожланган, самарали усуллар, янги дастурлар, инновацион методлардан фойдаланган ҳолда чет тили ўқитиш сифатини яхшилаш ва шунинг самараси ўлароқ мамлакатимизни ривожлантиришда ўз хиссасини қўша оладиган, малакали кадрларни, касбининг етук мутахассисларини етиштириш таълим дастурининг асосий мазмунига айланди.

Ушбу магистрлик диссертацияси таълимда янги инновацион методлардан фойдаланган ҳолда чет тили ўргати, ўқитиш сифатини ошириш, чет тилини ўзлаштириш бўйича янги услубдаги замонавий материаллар яратиш масалаларида фойдаланиш имконини беради.

Тадқиқотнинг мақсади. Бугунги кунда дунё ҳамжамияти таълим сифати ва самарадорлигини оширишда таълим жараёнида замонавий таълим масаласини ҳал қилишга киришди. Маълумки, таълим сифати билан боғлиқ тарзда ҳар бир таълим муассасаси (педагогик жиҳатдан ўзаро таъсир қилиш субъектларини ҳисобга олган ҳолда) қатор вазифаларни ҳал қилишга жалб қилинганлигини ифода қилади. Демак, чет тилларини замонавий усул ва воситилар ёрдамида тез, осон ва сифатли ўргатиш таълим сифати, мақсад ва натижалар мутаносиблигига, кўзланган мақсадларга эришишда айниқса қўл келади.

Тадқиқотнинг вазифаси. Чет тилини ўргатиш самарадорлигини оширишда ўқув услубий адабиётлар таркиби, тузилиши ва мазмунини халқаро талабларга мувофиқлаштириш муҳим омил сифатида қаралиши лозим. Шу ўринда барча таълим муассасалари фаолиятида қўрилган натижаларга эришиш учун таълим сифатини таъминлаш ва бошқариш муҳимлигини алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Таълим муассасаларида янги

таълим беришни такомиллаштириш орқали таълим сифатини кўтариш ва назорат қилиш тизимини самарали ишлатиш механизмларини босқичма-босқич такомиллаштириб бориш, бу йўналишдаги тажрибаларни умумлаштириш, янги ғоя ва фикрларни ҳаётга татбиқ этишни замон талаб қилмоқда. Ҳозирги глобаллашув шароитида таълим сифати тушунчасини таҳлил қилиб, хорижий тажрибаларини ўрганиш, таълим самарадорлигини кўтариб берувчи омилларни тизимли ўрганиш, таълим сифатини белгиловчи кўрсаткичлар тизимини ишлаб чиқиш, таълим сифатини комплекс тадбирлар сифатида таълим муассасаларида жорий этиш ва натижада рақобатбардош, жамият ва иш берувчилар талабларига тўла мувофиқ келадиган кадрларни яратиш тизимини барпо қилиш ўта муҳим вазифалар каторига киради.

Тадқиқотнинг предмети ва объекти. Ҳар бир касб эгаси мутахассислигидан қатъий назар фаолият олиб бораётган йўналишида илғор методларни қўллай олиши, етук мутахассис сифатида самарали таълим бера олиши учун чет тилларни билиши муҳим мезонлардан биридир.

Ўз касбидан ташқари чет тиллардан бирини мукаммал билган мутахассис дунё таълим тизими билан бемалол мулоқотга чиқиши, янгиликлардан ўз вақтида хабардор бўлиши шубҳасиздир.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги. Ҳозирги кунда ҳар бир соҳада янгиликлар яратилмоқда, шу жумладан таълим соҳаси ҳам бундан мустасно эмас. Республикамизда узлуксиз таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш, янги ўқув режа ва фан дастурларини халқаро стандартлар асосида тузиш, етакчи хорижий университетлардан таниқли дарсликлар ва ўқув адабиётларини тўғридан-тўғри ўзбек тилига таржима қилиш, профессор-ўқитувчиларнинг узлуксиз малакасини ошириш, чет тилларини мукаммал ўрганиш, модул тизимига асосланган ўқув-услубий мажмуаларни яратиш, моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, тайёрланаётган мутахассисларни замон талабига мос рақобатбардош қилиб тарбиялаш вазифалари илгари сурилмоқда.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Магистрлик диссертацияси натижаларининг илмий аҳамияти шундан иборатки, бугунги

кунда мамлакат ижтимоий – сиёсий муҳитининг янада яхшиланишига олиб келади, ўз касбини чуқур эгаллаган, хусусан, исталган чет тилида бемалол мулоқот олиб бора оладиган, жамият замон талабларига жавоб берадиган, ватанпарвар, чуқур тафаккурга эга ва ана шулар орқали ўз юртининг буюклигини таъминлашга қодир бўлган шахс-комил инсонлар вужудга келишида муҳим аҳамият касб этади.

Тадқиқотнинг тузилиши ва ҳажми. Магистрлик диссертациясининг таркиби кириш, учта боб, ҳар бир бобга хулосалар, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат. Магистрлик диссертациясининг матни 98 бетни ташкил этади.

Умумий хулосалар

Маълумки, бугунги кунда таълим даргоҳларини малакали чет тили ўқитувчилари билан таъминлаш, чуқур билимга эга кадрларни тайёрлаш масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратилган. Ушбу масалада ҳам мавжуд имкониятлардан келиб чиққан ҳолда муайян ишлар амалга оширилди, олий таълим муассасалари билан биргаликда яқин истиқболдаги муҳим вазифалар белгилаб олинди.

Кадрлар таъминоти масаласини эҳтиёжни фақат сон жиҳатдан қоплаш билан эмас, балки чет тилларни мукамал биладиган, педагог сифатида юқори салоҳиятга эга бўлган ўқитувчиларнинг дарс беришига эришиш орқали тўлиқ ҳал этиш мумкин. Уларнинг мунтазам равишда малака ошириб бориши, ўз устида ишлаши учун шарт-шароит, муҳит яратилиши талаб этилади.

Ўқув жараёнининг самарадорлигини ошириш учун турли воситалардан, жумладан, тил ўрганувчиларнинг ўзига хос хусусиятлари ва эҳтиёжларини инобатга оладиган дидактик метод ва усуллардан фойдаланиш зарур.

Чет тили фани бўйича ўқув дастур ва ўқув режаларда мавжуд камчиликларни аниқлаш ва уларнинг янги турларини яратиш мақсадида ўқув дастур ва режалар батафсил таҳлил қилиниши керак.

Чет тили ўқитувчилари бошланғич таълим педагогикаси ва чет тилини ўқитиш методикасига оид чуқур билимга эга бўлишлари ва ўз малакаларини коллежлар ёки университетларда ошириб боришлари лозим.

Республикамизнинг чет тилларни ўқитиш бўйича меъёрий ҳужжатларида, чет тилини ўқитишдан мақсад — замонавий педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб ўқитишнинг илғор услубларини жорий этиш йўли билан ўсиб келаётган ёш авлодни чет тилларга ўқитиш, шу тилларда эркин сўзлаша оладиган мутахассисларни тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ҳамда бунинг негизида

уларнинг жаҳон цивилизацияси ютуқлари ҳамда дунё ахборот ресурсларидан кенг қўламда фойдаланишлари, халқаро ҳамкорлик ва мулоқотни ривожлантиришлари, учун шарт-шароит ва имкониятлар яратишдир. Юқорида айтиб ўтилган мақсадни самарали амалга ошириш негизида чет тилларни кичик мактаб ёшидан бошлаб ўқитиш ётади.

Чет тилини кичик мактаб ёшидан бошлаб ўқитиш болаларда нафақат умумий нутқ қобилиятини шакллантиради, балки уларнинг келажакда ҳеч қандай тўсиқларга учрамай чет тилда мулоқотга кириша олишлари учун пойдевор бўлиб хизмат қилади.

Бугунги кунда тилнинг коммуникатив вазифаларини ва ранг-баранглигини очиқ беришга шароит яратадиган оғзаки нутқни ўргатиш чет тилини ўқитишдаги муҳим муаммолардан биридир. Ўқувчиларни оғзаки мулоқотга жалб этишда дарс жараёнини турли дидактик ва коммуникатив усуллар билан бойитиш юқорида келтирилган муаммоларни ечишда самарали натижа беради.

Педагогик инновацияларни таълим даргоҳлари ҳаётига кенг қўламда олиб кириш учун уларда янгилик муҳитини яратиш, муайян ахлоқий-психологик ҳолатни шакллантириш, ташкилий, методик, психологик характердаги чора-тадбирларни қўллаш талаб этилади. Бунинг учун, олий таълим муассасаларида бўлажак ўқитувчиларнинг креатив функцияларини ривожлантириш, уларни педагогик инновациялар билан изчил қуроллантириб бориш, инновацион усулларни таҳлил ва тадбиқ қилишга ўргатиш талаб этилади. Олий таълим муассасасида инновацион муҳитни вужудга келтирмаслик бўлажак ўқитувчиларни тайёрлаш сифатига ҳам кескин таъсир кўрсатади. Натижада талабалар амалда педагогик янгиликлардан етарлича хабардор бўлмайдилар. Бу эса, ўз навбатида, улардаги ижодкорлик, яратувчанликнинг ривожланмаслигига, аксинча, сўниб боришига сабаб бўлади. Ёш педагогларнинг инновацияларни изчил ўзлаштирганликлари сабабли педагогик жамоадаги қулай муҳитда фаолият

кўрсатаётган ўқитувчилар орасидаги қарама-қаршиликлар даражаси пасайиб, касбий фаолиятдаги эски қолиплар бартараф этилади.